

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Викладено напрями оптимізації професійної підготовки персоналу, особливо керівного складу органів внутрішніх справ, системних перетворень у правовому регулюванні службової діяльності та соціальному забезпеченні працівників міліції.

Зазначено про застосування тренінгових методик, швидке та гнучке реагування на актуальні потреби практичних підрозділів та участь психологів у робочих групах та оперативних штабах спеціальних операцій, які потребують упровадження на сучасному етапі.

Ключові слова: психологічна підготовка, тренінг, психодинаміка, фрустраційна толерантність, мотивація.

Постановка проблеми. У високорозвинених країнах, які традиційно втілюють принципи правової держави, розвинені структури громадянського суспільства, сформовані правові системи та налагоджені механізми реалізації правових приписів. Цей посыл визначається й інтеграцією України у світові та європейські політичні, правові, економічні й соціальні інститути, внаслідок чого відбувається інтернаціоналізація правового простору, що потребує координації міждержавної правоохоронної діяльності.

Актуальності набуває забезпечення професійної готовності співробітників органів внутрішніх справ до взаємодії з правоохоронними відомствами інших країн у вирішенні таких глобальних проблем, як тероризм, транснаціональна злочинність, міжнаціональні конфлікти, торгівля людьми, незаконна міграція, злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, тощо.

Викладене дає підстави розглядати дослідження організаційно-правових основ поліцейської діяльності та професійної підготовки кадрів для поліції за кордоном і можливість застосування зарубіжного досвіду в удосконаленні професійної психологічної підготовки працівників органів внутрішніх справ України як актуальну проблему, урегулювання якої має важливе значення для вітчизняної юридичної науки та правоохоронної практики.

Стан дослідження. Теоретико-прикладні дослідження різних аспектів роботи поліції держав Західної Європи на тривалий час було припинено. Відновилися вони в 60-х роках ХХ століття (О. Валішев, Н. Дементьєв, Б. Крилов, Г. Мачковський, О. Сафронов), а в Україні ця робота помітно активізувалася лише в 90-х роках.

Сьогодні українські вчені досягли значних результатів у комплексному дослідженні низки проблем професійної психологічної підготовки кадрів поліції зарубіжних країн. Різні аспекти державного управління, правоохоронної діяльності та психологічної підготовки співробітників органів внутрішніх справ вивчають юристи, філософи, історики, соціологи, психологи та інші фахівці.

Серед вітчизняних науковців, що працювали над цією проблемою, слід згадати О. Буданова, В. Бутиліна, О. Губанова, О. Зубкова, В. Іларіонова, М. Кіреєва, Л. Колодкіна, О. Кононова, О. Коренева, В. Коробова, О. Крилова, О. Майдикова, В. Мельника, В. Морозова, В. Петрожицького, С. Полежаєву, В. Сальникова, В. Сергєвіна, О. Столяренка, В. Чернявського, І. Шушкевича.

Із зарубіжних учених і практиків значний внесок у дослідження теоретичних і організаційно-правових проблем поліцейської діяльності різних країн зробили М. Бентон, Р. Бойд, Д. Брандес, П. Вікстрем, А. Воллмер, Ф. Гортезі, Д. Грін, А. Даттон, Ф. Деніз, Д. Доллінг, А. В. Келлі, В. Леонард, Р. Л. Ліфтон, Д. Моріссон, С. Ойгард, М. Пагон, Р. Перкінс, Дж. В. Поттер, А. Рис, Р. Д. Свон, Р. Таннехілл, О. В. Уїлсон, Р. Уолмслі, П. Р. Уейс, П. Фармер, С. Філіпс, А. Б. де Фонтене, З. Франке, Р. Харріс, Л. Шерман, Г. Шнайдер, В. Штерн та ін. У публікаціях цих учених усебічно висвітлено питання професійної підготовки співробітників правоохоронних органів.

Метою статті є аналіз форм і методів професійної психологічної підготовки працівників ОВС для нової, реформованої та інтегрованої в європейське співтовариство системи правоохоронних органів.

Виклад основних положень. Підвищення вимог до рівня професійної придатності працівників МВС обумовлює необхідність поглибленого і всебічного вивчення індивідуальних якостей як кандидатів на службу, так й абітурієнтів до навчальних закладів МВС України через науково обґрунтоване використання сучасних методів юридичної психології і психофізіології. Базовим чинником успішної діяльності працівників органів внутрішніх справ в умовах значних психологічних і фізичних перевантажень є брак у них психологічних протипоказань. Тому для вирішення завдань із забезпечення охорони правопорядку повинні добиратися особи, які обов'язково пройшли

попереднє психодіагностичне обстеження (виявляє індивідуальні особливості психодинаміки, рівень фрустраційної толерантності, схильність до ризику, стратегії мотивації тощо). На основі такого відбору в процесі подальшої професійної підготовки необхідно сформувати стійкі навички підтримання психологічної готовності до дій у психологічно напружених умовах службової діяльності.

Діяльність працівників правоохоронних органів часто відбувається в напружених, конфліктних ситуаціях, за небезпечних для життя обставин, зокрема пов'язаних із застосуванням зброї. Особливо складними є надзвичайні обставини, спричинені явищами і факторами соціального, природного чи техногенного характеру, що нерідко порушують нормальне життя населення, загострюють суспільну небезпеку і громадський порядок на конкретній території. Не слід також забувати, що на міліцію покладаються повноваження силового врегулювання найбільш небезпечних антисоціальних проявів порушення громадського порядку шляхом застосування різних засобів примусу, зокрема й фізичної сили, спеціальних технічних засобів, зброї, бойової і спеціальної техніки [5, с. 123].

Характер реагування на психогенні чинники залежить не тільки від особливостей ситуації, але й від низки психологічних особливостей співробітника, що визначають його психологічну усталеність. Зовнішні причини, подолавши через внутрішні «умови» людини (цілі, мотиви, настановлення, переконання та інші психологічні особливості), завжди відображаються в її діяльності. На недостатньо підготовленого співробітника з низькою психологічною усталеністю психогенні чинники екстремальних ситуацій (фрустратори) діють негативно, на добре підготовлених, психологічно стійких – позитивно.

За мобілізації працівником міліції внутрішніх резервів відбувається поліпшення його діяльності, під час дезорганізуючого впливу нейтралізується його психологічна підготовленість, ускладнюється прояв сформованих якостей, навичок, умінь. Дезорганізація відбувається за збудливим (надмірна активізація, мобілізація, що порушують збалансованість та узгодженість різних психічних процесів) або гальмуючим (надмірне стримування, ослаблення, утруднення перебігу всіх чи частини процесів) типом.

Розбіжність впливу психогенних факторів на психіку працівника пояснюється низькою причин. Зокрема, найперше мають значення змістові особливості реакцій. Діяльність працівника ґрунтується на його психічних властивостях і процесах, що належать до різних рівнів системної за структурою психіки. Вирішальне значення мають спонукальні (цілемотиваційні) реакції. Вони визначають, якою мірою

психогенні чинники посилюють чи послаблюють в тій чи іншій обстановці підпорядкування працівником усіх своїх дій обов'язку, почуттю відповідальності, зрілим моральним переконанням, нормам поведінки. Психофізіологічні реакції – нижчого рівня психічної діяльності; вони не визначають, до чого прагне та що робить особа, але модулюють силу, врівноваженість, координацію, швидкість дій та процесів.

По-друге, впливає емоційне забарвлення психологічних реакцій: приємні вони чи неприємні (позитивні чи негативні). Позитивні емоції зазвичай сприятливо впливають на психіку та підвищують якість вирішення службових завдань, хоча можливий і протилежний вплив (наприклад, безтурботність чи ейфорія – стан нестримного захвату, який не відповідає об'єктивним умовам). Якість дій можуть підвищувати негативні емоції, що відбувається насамперед тоді, коли невдача настає після серії успіхів. Але негативні емоції, що виникають за невдач на початку служби, стають несприятливими передумовами виконання професійних дій в подальшому. Так, сильний переляк чи потрясіння недосвідченого міліціонера, пережиті під час першого забезпечення громадського порядку на масовому заході, можуть надовго сформувавши психологічний бар'єр до подальшого успішного виконання подібних завдань.

По-третє, має значення сила реакцій. У досягненні певного рівня активності нервової системи результати діяльності людини починають погіршуватися. Поки психічне напруження не перевищує межі корисності, професійні дії працівника стають під його впливом більш енергійними, активними, швидкими, увага поліпшується, розум працює швидко й чітко, мотивація підсилюється, з'являється рішучість і сміливість, завдання виконуються з емоційним піднесенням, з інтересом. Коли напруження зростає та переходить межу корисності, настає дистрес, що зумовлює погіршення діяльності.

Для екстремальних ситуацій, що здійснюються на міліціонера несприятливий психологічний вплив і погіршують ефективність вирішення службових завдань, характерна поява гострого внутрішнього конфлікту між вимогами, що висуває до нього службова діяльність, і його можливостями в цей момент. Саме тому одні й ті ж ситуації для різних працівників можуть мати різний ступінь екстремальності. Крім того, одні й ті ж ситуації для одного й того ж працівника можуть змінювати ступінь екстремальності за зміни його психологічної усталеності.

Психологічна підготовка працівників міліції через об'єктивні вимоги реформування системи ОВС в цілому вимагає застосування нових підходів і міжнародного досвіду професійної та екстремальної

психології. Тенденційно, правоохоронні органи багатьох розвинених країн останнім часом зазнають якісних змін, що стосуються змісту й орієнтирів роботи. Реформування міліції в нашій державі, зокрема, спрямоване на зміну пріоритетів її діяльності – з державно орієнтованих на суспільно орієнтовані. Актуальність реформ зумовлена тим, що традиційні стратегії поліцейської діяльності вже не влаштовують суспільство, яке розвивається в демократичному напрямі. Д. Грін зазначає, що більшість поліцейських відомств відчуває інформаційний голод, не може точно ідентифікувати проблеми. Часто їм бракує адміністративної та культурної гнучкості для миттєвого реагування на обставинку, що швидко змінюється [2, с. 34].

Правоохоронні органи багатьох країн узяли на озброєння і сьогодні активно реалізують так звану модель *community policing*, що є синтезом традиційних тактик боротьби зі злочинністю та участі громадськості у цій роботі. *Community policing* стала новою філософією поліцейської діяльності, за якою поліція сформована згідно з принципом децентралізації її структури, діє на проактивній основі в тісній співпраці з громадянами, спільно визначаючи проблеми та вирішуючи їх. Відповідно до цієї моделі, відбулися зміни в психологічній роботі з персоналом поліції. Дослідження переконують, що за такої концепції підвищується задоволеність поліцейських своєю роботою, позитивно змінюється мотивація їхньої праці, розширюється роль працівників поліції в суспільстві, поліпшуються взаємини як між самими поліцейськими, так і між поліцейськими й громадянами [7, с. 89].

У середині 90-х років ХХ століття в Німеччині провели низку наукових досліджень з обґрунтування впливу на працівників поліції соціально-психологічних чинників, що має такі наслідки: збільшення випадків суїциду, фактів психічної та фізичної травматизації під час виконання службових обов'язків, а також алкоголізму, наркотизації та інших негативних явищ. Установлено, що особливо виявлялися проблеми, пов'язані із впливом професійного стресу, характерного для діяльності поліцейських, комунікативні труднощі, які вони відчували, а також проблеми внутрішньокolleктивних стосунків і психологічного клімату в службових колективах. Доведено, що стрес працівників, їхня комунікація та клімат у колективі тісно взаємопов'язані, що, зрештою, позначається на ефективності службової діяльності і якості виконуваної роботи. З огляду на це, було змінено підходи та методи роботи з персоналом поліції. Основними засадами цієї роботи стали гуманність, демократизм, паритетність, кооперація, відкритість, ефективність, толерантність, орієнтація на особистість [6, с. 36].

Нові методи й принципи поліцейського менеджменту було взято на озброєння поліцією Баварії. Сьогодні вони реалізуються в ефективній системі психологічного супроводу служби, у проведенні тренінгів антистресової та комунікативної спрямованості, тренінгів для керівного складу, які розробляє, організовує та проводить психологічна служба поліції федеральних земель Німеччини, зокрема Баварії. Результати роботи Центральної психологічної служби поліції Баварії, на наш погляд, є найпоказовішими.

Сьогодні її завдання стосуються не епізодичних, а концептуальних проблем діяльності і є такими:

- організаційний розвиток поліції та робота з персоналом (вивчення проблем, що виникають у діяльності поліції, розробка психологічної концепції поліпшення іміджу поліції серед громадськості, діагностика робочого клімату в колективах, добір кандидатів на вищі керівні посади в поліції за допомогою асесмент-центрів, розробка принципів і методів атестації персоналу);

- підтримка оперативної поліцейської діяльності, допомога в розслідуванні тяжких і резонансних злочинів (складання психологічного портрета злочинця, психологічна допомога в розробці тактики ведення допиту, участь в огляді місця злочину, психологічна експертиза);

- консультування поліцейських службовців, профілактика постстресових розладів, співробітництво з клініками, психотерапевтами, медичною поліцейською службою, духівниками, профспілками та іншими інститутами поліції, які відповідають за психофізіологічне здоров'я персоналу;

- освіта й підвищення кваліфікації поліцейських у галузі прикладної та юридичної психології.

Власне психологічний супровід служби та використання тренінгів у Баварії розпочинається в навчальних закладах поліції з вивченням предмета «Професійна комунікація, конфліктологія». Принципом навчання є ідея про те, що сучасний поліцейський повинен не тільки здобути в процесі освіти професійні правові та тактичні знання, а й мати психологічну підготовку для кваліфікованої роботи з населенням. Поліцейський, окрім набутих комунікативних навичок, має бути психологічно компетентним під час вирішення конфліктних ситуацій.

Мета викладання предмета – навчити поліцейського адекватно реагувати на проблеми, щоб для їх урегулювання застосовувати насамперед психологічні та комунікативні засоби, а не владні повноваження. Такі навички дають знання основ практичної психології,

методики постановки питань, прийомів аргументації, закономірностей поведінки громадян у соціумі.

Після закінчення навчального закладу (школи чи інституту поліції) для всіх службовців є обов'язковим проходження психологічних тренінгів як підвищення кваліфікації мінімум раз на три роки. З цією метою співробітниками Інституту підвищення кваліфікації поліції Баварії розроблено тренінг «Пакет» – поліцейський антистресовий комунікативний тренінг, який проводиться впродовж двох тижнів і має на меті оптимізувати психологічні вміння та навички. Таку концепцію проведення тренінгу обґрунтовують провідні фахівці ЦПС поліції Баварії, які вважають, що службовці силових структур потребують психологічної допомоги та терапії більшою мірою, ніж працівники інших професій [6, с. 39]. Крім того, тренінг «Пакет», який проводиться впродовж 12 років, виявив чудові результати й дієвість тренінгів загалом. Наукові дослідження, проведені Інститутом підвищення кваліфікації поліції Баварії, засвідчили, що 93,4% учасників тренінгу відзначають його позитивний вплив на подальшу кар'єру і особистісне зростання. Серед основних завдань тренінгу для керівників – формування в них мотивації до зміни стереотипів і неефективних стилів керівництва. Велика увага приділяється вивченню теорії й практики кооперативного та значно прогресивнішого ситуативного управління. Основою такого управління є особливі стосунки керівника і підлеглих, що ґрунтуються на оптимальному поєднанні таких структурних елементів кооперації: інформативності; зрозумілості й доступності; розподілі ролей; делегуванні повноважень; репрезентативності; оцінці успіху; контролі.

Тренінг складається з чотирьох модулів, які проводять щороку. У першому модулі тренінгу основна увага приділяється формуванню навичок саморефлексії та оптимізації соціальної компетенції керівника. Теми другого модуля – «Управління стресом», «Робота з групою і формування команди». Третій модуль присвячений питанням самомотивації та мотивації персоналу. Четвертий – передбачає поглиблення знань і вдосконалення умінь, здобутих у перших трьох модулях. Неабияк важливо для керівника вміти використовувати тренінговий досвід у повсякденній діяльності. Тож Інститут підвищення кваліфікації та Центральна психологічна служба мають змогу здійснювати моніторинг і психологічний супровід керівників упродовж трьох років від часу їх призначення. Постійно практикується посттренінговий супровід керівників, який може мати форму коучингу, супервізорства або інтервізорства залежно від групи й цілей тренінгу.

Крім того, Психологічна служба поліції Баварії проводить навчання з підвищення кваліфікації службовців із питань загальної

та прикладної психології; семінари з організаційної структури поліції, заняття з педагогіки та дидактики для викладачів-початківців, семінари з юридичної психології, тренінги для тренерів, тренінги з риторики для прес-офіцерів, семінари й тренінги щодо роботи з пресою для керівників підрозділів та прес-офіцерів, персональний коучинг для керівників, організовує діяльність медіаторів у врегулюванні конфліктів, що виникають у підрозділах поліції.

Робота поліцейської психологічної служби ґрунтується на принципах добровільності, гуманізму, законності, науковості. Допомога надається службовцям за потребою; служба орієнтується на добровільне бажання клієнтів отримати консультацію. Серед основних принципів роботи психологічної служби поліції також є конфіденційність. Відомості про консультації та осіб, які звернулися по допомогу, не розголошуються, що регламентується нормами кримінального закону. Визначальним принципом роботи психологічної служби поліції Баварії є швидке та гнучке реагування на актуальні потреби практичних підрозділів. Жодне планування великих заходів або акцій не минає без участі психологів у робочій групі або оперативному штабі поліцейських сил.

Висновки. Отже, очевидно, що досягнення оптимальних результатів діяльності органів внутрішніх справ передбачає вивчення, аналіз та узагальнення досвіду, накопиченого правоохоронними системами різних країн світу. Зрозуміло, що вивчення й посилення на зарубіжний досвід не означає його безпосереднє впровадження в практику. Проте результати аналізу цієї діяльності та окремі підходи, прийоми і методи, особливо у сфері кадрового забезпечення професійної підготовки персоналу, організації психологічного супроводу службової діяльності, можна ефективно використати і в органах внутрішніх справ України.

---

1. Губанов А. В. Полиция зарубежных стран: основные черты организации и деятельности / А. В. Губанов. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1991. – 242 с.

2. Greene J. Evaluating Planned Change Strategies in Modern Law Enforcement: Implementing Community-Based Policing / J. Greene // Brodeur J. P. – 1998. – P. 146.

3. Дегтярев Л. М. Полиция буржуазных государств / Л. М. Дегтярев, Н. П. Максименко, М. Г. Соловьева. – М., 1966. – 142 с.

4. Кукушкин В. М. Социологические проблемы полицейской деонтологии: дисс. ... д-ра социол. наук / В. М. Кукушкин. – М., 1994. – 189 с.

5. Лошицький М. В. Охорона громадського порядку в сучасних умовах: навчально-методичний посібник / М. В. Лошицький, В. І. Олефір, В. В. Черній. – К.: НАВСУ, 2003. – 216 с.

6. Organisation der Bayerischen Polizei. Polizei-Führungsakademie // Jahresbericht. Reichsgesetzblatt. – 1995. – P. 36–39.

7. Hietaniemi T. 75 Years of national Police Training / T. Hietaniemi. – Helsinki: The Ministry of the Interior, 2005. – 178 p.

Пряхина Н. А., Осташук Л. В. Психологическая подготовка работников милиции в условиях реформирования системы органов внутренних дел

Изложены направления оптимизации профессиональной подготовки персонала, особенно руководящего состава органов внутренних дел, системных преобразований в правовом регулировании служебной деятельности и социальном обеспечении работников милиции. Обосновывается целесообразность применения тренинговых методик, быстрого и гибкого реагирования на актуальные потребности практических подразделений и участия психологов в рабочих группах и оперативных штабах специальных операций.

Ключевые слова: психологическая подготовка, тренинг, психодинамика, фрустрационная толерантность, мотивация.

Pryahyna N. A., Ostashuk L. V. Psychological preparation of the police in terms of reforming the system of the Interior

In article optimize staff training, especially management, systemic change in the legal regulation of performance and social security police. use training techniques, rapid and flexible response to the urgent needs of practical units and psychologists involved in working groups and special operational headquarters operations that need to be supported today. The work of the police psychological service based on the principles of voluntarism, humanism, legality, scientific. Assistance is provided to employees as needed; Service focuses on voluntary desire of customers to consult. The main principles of psychological services and the police are confidential. Information and counseling people who asked for help, were not disclosed, regulated by norms of criminal law. Police Psychological Service Bavaria provides training to improve the skills of employees on general and applied psychology; seminars on the organizational structure of the police occupation of pedagogy and didactics for teachers beginners workshops on legal psychology, training of trainers, training in rhetoric for press officers, seminars and training on working with the media to department managers and press officers, personal coaching for managers, organizing activities mediators to resolve conflicts that arise in police departments. Achieving optimal performance of Internal Affairs provides research, analysis and synthesis of the accumulated experience of law enforcement around the world. It is clear that learning and links to international experience does not mean its immediate implementation in practice. However, an analysis of individual activities and approaches, techniques and methods, particularly in staffing training staff of psychological support service activities can be effectively used in the internal affairs of Ukraine.

Key words: psychological preparation, training, psychodynamic, frustration tolerance, motivation.

Стаття надійшла 23 квітня 2015 р.